

ID-DWELL F'MALTA FI ŻMIEN L-INGLIŻI

(*Jaqbad mal-facc. 65 fil-Għadd ta' qabel*)

Wara dan id-dwell, insibu msemmi dwell ieħor fil-Folju Malti *Mediterraneo* ta' l-1842, dwell li sar fl-1813 bejn John Williams, *Messman* tal-Ġifen tal-Gwerra Inġliż *Regulus*, u wieħed ieħor jismu Morton. Dawn kellhom xi jgħidu bejniethom, fejn wara li għajru hafna lil xulxin, spiċċaw biex ftiehm u li għandhom jiddwellaw. Iltaqgħu fil-ġum miftiehem 'il barra mill-Belt, fir-raba', mgħejjuna minn parrin wieħed, u qatgħu li għandhom jibqgħu jiddwellaw sal-mewt, inkella sa kemm il-parrin li kellhom magħhom jidhirlu li huwa biż-żejjed, billi jitfa' l-kappell tiegħu fl-art. Haddu l-pistoli f'idejhom u, mas-sinjal tal-parrin, bdew jisparaw għal xulxin; iżda, wara li hlew il-balal li kellhom fil-pistoli, bla hadd minnhom ma gie midrub, u balal aktar ma kellhomx, waqfu mid-dwell. Il-parrin tagħhom riedhom li jissuktaw jiddwellaw, għax qallhom li għadhom ma sfewx ġieħhom, u wiegħdhom li jmur il-Belt u jgħibilhom il-balal huwa. John Williams u Morton qagħdu għalli qallhom il-parrin, u dan telaq malajr lejn il-Belt, xtara l-balal, u reġa' lura fejn sħabu. Dawn imlew mill-gdid il-pistoli, marru qagħdu f'pothom, u mas-sinjal tal-parrin, sparaw għal xulxin, fejn Morton baqa' mejjet.

John Williams gie arrestat u mixli fuq qtil fi dwell. Iżda, wara hames xhur li dam isir il-proċess tiegħu, inbagħtet talba lill-Gvernatur, Sir F. Maitland, u dan, wara li tkellem mat-tliet imħallfin tal-Qorti tal-Kriminal, bla ma qagħad jaħseb li l-proċess għadu sejjer u l-anqas qagħad jistenna li jinqata', gie għel li Williams jiġi malajr mibgħut 'il barra.

Lill-parrin li ha sehem f'dan id-dwell, ma għamlulu xejn, l-anqas biss arrestawh; iżda mhux hekk ġara lill-parrin li ha' sehem fid-dwell li sar fl-1842, għax lil dan il-parrin arrestawh flimkien ma' min iddwell u bhala sieħeb fi dwell. Dan id-dwell kien hekk:

Fl-aħħar lejla tal-Karnival ta' l-1842, (dik is-sena ħabtet fit-8 ta' Frar), xi wħud minn tal-familja ta' John Levick (1) kienu qegħdin iduru weħidhom fil-Pjazza. Xi erba' jew ħames fizzjali Inglizi, għamlu għalihom, u bdew jitfulhom il-perlini fuq wiċċhom. Għal l-ewwel, dawn, ma ħabblux moħhom għal dak it-tfiġ, iżda meta l-fizzjali jssuktaw jitfghulhom li, saħansitra, tefghulhom sa ġo għonqhom ukoll, bdew jitwarrbu minnhom. Fil-ħin xi ħbieb tagħhom marru jsejħu lil missierhom mill-kazin. Dan mar ħdejhom u wara li qallhom biex jieħdu ffit tas-sabar, baqa' sejjer bihom lejn id-dar.

Meta Levick u niesu waslu fi Strada Rjali, minkeb ma' Strada Mezzodi, jarggħu jsibuhom ma' wiċċhom u bdew mill-ġdid jagħtuhom fastidju. Wieħed minnhom (Septimus Adams) wasal sa jdaħħal idu f'ħobb tifla minn ta' Levick biex jitfghalha l-perlini. Levick imbuttah l-ura u qallu: "il-għala għamilt hekk lil binti?" Adams refa' l-bastun u waħħal daqqa bih fuq ras Levick li tajjarlu l-kappell minn rasu. Levick u martu qabdu l-bastun ta' Adams biex ma jergāx ixejjer bih, u t-tfal ta' Levick bdew jixhru u jibku; inbagħad, fil-ħin li ntferqu minn xulxin, Levick ta' ismu lil wieħed mill-fizzjali l-oħra li ġew biex iferrquhom u talbu jgħidlu x'jismu sieħbu (għal Adams). Il-fizzjal wiegħbu li huwa jismu Bayley, u l-għada jkollu isem sieħbu.

Malli nfirdu minn xulxin, Levick baqa' sejjer ma' niesu lejn daru, u nbagħad reġa' ħareġ waħdu jfittex lill-ħabib tiegħu Toni Mattei, Tenent fir-Riġment tal-Maltin, biex iġharrfu billi għalu u jitolbu jmur il-Kwartier tal-Furjana, ħalli jsib lil dak il-fizzjal li nsolenta lil bintu u jitolbu sodisfazzjon għalih; iżda, billi 'l Mattei ma sabux, reġa' lura lejn daru.

Septimus Adams (Tenent fir-Riġment *Connought Rangers*) baqa' sejjer lejn il-Kwartier flimkien ma' sħabu. Fit-triq qal lil sħabu li fit-taqbida li kellu ma' Levick, qala' daqqa fuq xofftu, u saqsihom x'jidhirhom li għandu jagħmel. Sħabu qalulu, li aħjar jitkellem ma' l-Kaptan Jeffries, il-Fizzjal anzjan tar-Riġment tagħhom.

(1) John Levick, Ingliz, kien ilu hawn Malta mal-20 sena flimkien mal-familja kbira li kellu. Għal l-ewwel kien Tenent f'Riġment tal-Fanterija; kien ukoll fid-Dipartiment tas-Segretarju Militari hawn Malta, u bħala Aj-jutant fir-Riġment Malti. Inbagħad ġie magħmul Kaptan fir-Riġment *East Lancashire*, minn fejn irtira bil-pensjoni.

Hekk għamel Adams. Mar sab lil Jeffries, u fehmu kollox fuq il-ġlieda li kellu. Jeffries sejjaħ lill Bayley, talbu biex iġhidlu fejn joqgħod Levick, kitiblu biljett u baġħathulu. F'dal-biljett, Jeffries, talbu jgħidlu xħin jistgħu jiltaqgħu għada fil-ġhodu, għax għandu xi jgħidlu għat-Tenent Adams, fuq li kien sawtu fi Strada Rjali.

Levick wasallu l-biljett dak inhar fil-għaxija, u l-għada fil-ġhodu sab lit-Tenent Toni Mattei u talbu biex imurlu bit-twegiba għand Jeffries. Baġħat iġhidlu li kien bil-ħsieb li jithallas minn dak l-insult li għamlulu f'waħda minn uliedu, u ried illi Adams, jitlob maħfra ta' kull ma għamel. Baġħat iġhidlu wkoll, li mhux tas-sew li sawwat lil Adams, iżda nbuttaħ biss bil-herra. Levick ħalla f'idejn Mattei, li kif jagħmel huwa f'din il-bieċa, ikun kollox sewwa.

Mattei mar u ltaqa' ma' Jeffries, u wara li tkellmu flimkien fuq il-ġlieda, mar bit-twegiba għand Levick, li ma sata' jagħmel xejn biex isewwi l-bieċa, għax il-Kaptan Jeffries baqa' jrid bil-fors li l-bieċa tispieċa bi dwell. Mattei ukoll ried id-dwell, la darba ma gietx mitluba l-ebda maħfra talli kien sar. Ftieħmu li d-dwell kellu jsir dak inhar stess, f'nofs inhar, wara r-Rikażli.

John Levick u l-parrin tiegħu, it-Tenent Mattei iltaqgħu mat-Tenent Septimus Adams u l-parrin tiegħu il-Kaptan Jeffries, f'nofs inhar sewwa tad-9 ta' Frar 1842, wara r-Rikażli, in-naħa ta' Wied Għammieq. Magħhom kien hemm ukoll l-Assistent Tabib tar-Riġment *Connought Rangers*, Dr. Crosse, mitlub minn Jeffries biex ikun fejn isir id-dwell għal dak li jista jinqala'.

Billi ftieħmu li Jeffries għandu jagħmel is-sinjal biex jibda d-dwell, dan beda jqis l-art bil-passi, u qies minn tnax sa tlittax-il pass tul. Inbaġħad Adams u Levick marru qagħdu fi truf dawn il-passi, quddiem xulxin u kif kienu hekk imhejjija, qabeż Levick u qal: "jekk minn dil-laqgħa tingala' xi haġa kerha, din tkun ħtija li missier ta' ħdax l-ulied jigi fil-għali". Iżda Jeffries wieġeb u qal: "nittama li ma tigri l-ebda ħsara". Inbaġħad, kif Levick u Adams kienu quddiem xulxin bil-pistoli f'idejhom, Jeffries qallhom: Sinjuri, kunu lesti—wieħed, tnejn, tlieta, għamlu n-nar. Waħda mill-pistoli ħadet in-nar, iżda l-oħra, ta' Adams, ma ħaditx; b'dan kollu Adams, ma ġieħ milqut.

Adams baqa' fejn kien u Levick mar fuq il-parrin tiegħu Mattei, u talbu biex iġhid lil Jeffries ħalli jaraw isewwux dil-bieċa b'kull għamla ta' ġieħ. Mattei mar fuq Jeffries u qallu, li l-bieċa ta' l-insult issewwiet la darba

spáraw għal xulxin; iżda Jeffries ried jissokta u qal, li kemm-il darba ma jissuktawx id-dwell imur iġħid li huma żewġt iġwejjef. Għal dan il-kliem, Levick qal lil Mattei biex jarga' jikkarga l-pistola mill-ġdid u reġa' mar qagħad biswit Adams. U, malli Jeffries għamel is-sinjal, ġibdu għal xulxin. Did-darba iż-żewġ pistoli ħadu n-nar: iżda Levick baqa' meħlus u Adams ġie milqut fi driegħu, ġie malajr imdewwi u nfaxxat mit-Tabib Crosse.

Levick u Mattei baqgħu għal xi ħin fejn sar id-dwell biex jatu l-għajnuna li tkun tinħtieġ, u nbagħad, wara li urew il-għali tagħhom għal li ġara', telqu lejn l-Irnella u minn hemm baqgħu sejrjn għall-Belt. Qabel telqu minn fejn sħabhom, Levick dar fuq Adams u qallu: li hu (Levick) ma kellu ebda ħitja milli ġara.

Adams, il-Kaptan Jeffries u t-tabib Crosse, baqgħu sejrjn fil-Forti Rikazli, minn fejn baqgħu jfittxu l-Belt lit-tabib Connel, jew lil Paynter, u dawn ġew it-tnejn u dewwew lil Adams. Inbagħad ħaduh fuq dgħajsa, niżżluh il-Kurċifiss, u baqgħu sejrjn bih lejn il-Kwartier tal-Furjana, fejn ġie mqiegħed fuq sodda biex jistrieħ. Iżda l-għada, fis-sebgha ta' fil-għaxija, Adams miet, għax il-balla, minn driegħu, baqgħet diehla 'l ġewwa, u nifditlu fwiedu.

Ix-xniegħa ta' dana d-dwell li sar, xterdet f'leħña ta' berqa ma' kullimkien, u, wara ftit taż-żmien, Levick u Mattei ġew arrestati. Lil Jeffries ma arrestawhx, għax laħaq ħarab u siefer (jew ħallewh jaħrab) ftit tal-ħin qabel ma ħareġ l-arrest għalih. Lit-tabib Crosse tawh il-Proklama ta' l-Impunità, biex jixhed sewwa u jgħid il-bieċa kollha tad-dwell kif kienet.

Levick u Mattei għaddew Ġuri fil-15 ta' Marzu 1842, fejn l-ewwel wieħed ġie mixli li qatel lil Septimus Adams, u l-iehor bħala sieħeb fil-qtil, billi għamilha ta' parrin fid-dwell, u għalhekk intalbet il-mewt minnhom fuq il-paragrafu 21 u 22 tal-Libro V, Cap. IV tad-dritt Muniċipali; Levick iddefendieh Dr. Griffiths, Mattei iddefendieh Dr. Mariani.

Il-Ġuri tagħhom dam sejjer tlitt ijiem, u l-Ġurati (kif iġħid Folju ta' dak iż-żmien) billi l-provi li tawhom dehrulhom li mhumiex biżżejjed biex iwahħluhom, ħarguom il-koll, m'humiex ħatja.

Il-verdett tal-Ġurati ġie milqugħ b'agħjât ta' ferħ u ċapċip kbir, mhux biss min-nies li kien hemm fis-sala tal-Ġuri, iżda wkoll minn dawk li kienu fit-taraġ tal-Qorti u fit-toroq ta' ma' dwarha, li kienu maħnuqa b'kotra kbira ta' nies jistennew it-tmiem ta' dal-Ġuri.

Kull ma ġibna fuq dan id-dwell ħadnieh mill-Ġuri li sar u milli Mattei u Levick kitbu wara. Mattei kiteb ukoll, li wara xi żmien siefer bil-*leave*, u kif kien Ruma ltaqa' ma' Kaptan Jeffries, fejn dan, wara li għaraf kif kien baqa' l-Ġuri, wera l-għali tiegħu lil Mattei fuq li huwa (Jeffries) kien il-ħtija tal-mewt ta' Septimus Adams, għax li sama' minn Mattei kieku Adams ma ġralu xejn.

Iżda, għalkemm Mattei u Levick ma wehlu xejn, dil-biċċa tal-Ġuri tagħhom għamlet ħoss hekk kbir li tefgħet biża' kbir f'Artna, billi kullħadd intebah li l-Haqq irid jagħmel tiegħu ma' min jikser il-Liġi ta' fuq id-dwell; u għalhekk, mill-1842 'il hawn, ħadd aktar ma ttarraf jiddwella.

Gużê Gatt